

Đorđe STEPIĆ, master*

KRAĐA IZ CRKVE U SRPSKOM SREDNJOVEKOVNOM PRAVU

Krađa svetih stvari iz crkve (svetotatstvo) prepoznato je kao čin svetogrđa te kao kvalifikovani oblik krađe od najranijih vremena. U hrišćanstvu je nezakonito prisvajanje sveštenih predmeta osuđeno već u apostolskim pravilima te u docnijim kanonima Grigorija Niskog i Prvodrugog sabora iz 681. godine. U kasnijim vekovima, zaštiti tih stvari pridružilo se i hristijanizovano rimsko zakonodavstvo.

U pravu srednjovekovne Srbije pomenuti propisi su sabrani u tipicima (Hilandarskom i Studeničkom) i Zakonopravilu Svetoga Save te u docnijim zbornicima romejskog prava srpske redakcije – (Punoi i Skraćenoj) Sintagmi Matije Vlastara i Zakonu cara Justinijana. Između dva velika talasa recepcije romejskog prava, crkvena krađa je bila uređena Svetostefanskom i Gračaničkom poveljom.

Cilj ovog rada je da se pomenuto delo pojmovno razdvoji od drugih delikata protiv crkvene imovine, bilo da u njima dominira verska ili imovinska priroda zaštitnog objekta, i da daljom analizom dostupnih izvora produbi shvatanje svetotatstva u srpskom srednjovekovnom pravu.

Ključne reči: *Svetotatstvo (ἱεροσυλία, sacreligium). – Krađa iz crkve. – Zakonopravilo. – Sintagma Matije Vlastara. – Srpsko srednjovekovno i romejsko (vizantijsko) pravo.*

* Asistent, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Srbija, djordje.stepic@ius.bg.ac.rs, ORCID iD: 0009-0004-0422-9686.

„Ako se osuđuje nezakonito prisvajanje imovine, koja pripada drugim ljudima, tijekom više mora biti osuđeno, kad neko dopusti sebi prisvajati ono, što je Božje.“

Ep. Nikodim Milaš (Milaš 2005, 465)

1. UVOD – KRAĐA IZ CRKVE I DRUGA DELA PROTIV CRKVENE IMOVINE

Sve verske zajednice, pa i hrišćanska Crkva, kako bi delovale „u svetu“, u svojim okvirima su nastojale da uredi imovinska pitanja.¹ Između ostalih, kao naročito važna među njima, nameće se zaštita crkvenih objekata i svetih mesta u širem smislu (recimo, grobalja) i, naročito, bogoslužbenih predmeta.

Takvi predmeti zahtevaju dvostruki pristup takvoj zaštiti – oni se posmatraju i kao verska i kao imovinska vrednost. Zato pojam dela svetotatstva (ἱεροσυλία, *sacreligium*) najpre podrazumeva obesvećivanje, skrnavljenje stvari kao svetinje i njihovo protivpravno prisvajanje.² Prvi oblik svetotatstva – svetogrđe u širem smislu – najčešće obuhvata potonji, koji podrazumeva krađu posvećenih ili sveštenih predmeta (sasuda, odežda, zavesa)³ tipično

¹ Sveobuhvatno razmatranje mnogobrojnih imovinskih pitanja koja Crkva uređuje umnogome nadilaze skromne ciljeve ovog rada. Preglednosti radi, oni se mahom tiču pitanja sticanja, održanja, upravljanja i raspolaganja crkvenom imovinom. Sa stanovišta građanske ili krivičnopravne zaštite imovine, kanoni hrišćanske Crkve inkriminišu imovinska dela svojih vernika i klirika prema trećima (krađu, razbojništvo, iznudu, lihvu...) ili prema samoj crkvi (*svetotatstvo*). Crkva će svoje nadležnosti ocenjivati po (pomenutom) personalnom i stvarnom kriterijumu – da li određena dela čine vernici i klirici i da li u okvirima crkve kao ustanove. Kada je hrišćanstvo ustanovljeno kao zvanična vera Rimskog carstva, te inkriminacije su ušle i u svetovno zakonodavstvo, bilo shodnom primenom ranijih propisa o imovini hramova (koje već prepoznaje navedene oblike svetogrđa), bilo u potpuno novo, hristijanizovano rimsko zakonodavstvo i u docnije kanone. Crkveno tretiranje „prijestupa protivu imovine drugih“ (vid. Milaš 2005, 451–467).

² Slično, premda malo šire, to delo definiše Đorđević (Đorđević 2023, 27): „Therefore, sacrilege is the desecration of sacred objects, which can be performed by destroying, damaging, stealing, or misappropriating sacred assets.“

³ O predmetima ovog i srodnih dela, koje štiti crkveno zakonodavstvo, *in extenso*, pogledati shvatanje „svetinje“ u Popović 1999, 652: „Sveto je, s druge strane, sve ono što je posvećeno i što pripada Bogu i njegovim svetiteljima i što služi ili je namenjeno u svrhu osvećenja: hram, crkva, ikone, svete knjige, sveti sasudi (bogoslužbeni predmeti: putir, diskos, svećnjaci...). Svete su odežde u kojima se vrše bogoslužjenja i sveti činovi, zavesa, sveti su grobovi i rake i groblja, sveti su praznici u spomen i čast svetitelja. Jednom rečju, sveto je sve što je u funkciji duhovnog prosvetljenja i uzdizanja. Ono što je suprotno od toga, jeste obesvećenje, oskrvrnjenje

iz crkve. Tako, Milaš (2005, 404, 465–467) razmatra svetotatstvo kao delo protiv različitih zaštitnih objekata, zavisno od načina izvršenja: kao „svetotatstvo“ (svetogrđe), među prestupima protiv bogopoštovanja, a kao „svetokradstvo“, protiv imovine.⁴ Ipak, potonja varijanta, kao naročita vrsta krađe kvalifikovane predmetom i (najčešće) mestom, sreće se daleko češće u izvorima. Zbog svega toga, ukoliko dalje u radu ne bude naznačeno drugačije, biće korišćeno uže značenje tog dela.

Svetotatstvo ima sličnosti sa drugim imovinskim delima koja Crkva kažnjava, te ih treba najpre razgraničiti. Obesvećenje i krađa groba te samo svetogrđe u širem smislu ponavljaju pomenutu dihotomiju u okviru istog dela – i grob se napada kao sveto mesto, ali i kao izvor imovinskih vrednosti za kradljivca. Očiglednu razliku čini predmet protivpravnog napada i mesto izvršenja.⁵ Kod uzurpacije ili obesvećenja crkava takođe može biti reči o svetogrđu, ali ne i o svetokrađi.

Takođe, još je u rimskom pravu uočena i izvesna sličnost, te su na sličan način uređeni sacrilegium i peculatus – neosnovano prisvajanje, krađa „narodne“ (državne) ili hramovne/crkvene imovine – pronevera, kao i njoj srodna dela (Milaš 2005, 456–457). U Justinijanovim Digestama (D.48.13) tim delima je posvećen isti naslov: *Ad legem Iuliam peculatus et de sacrilegis et de residuis*.⁶

Na odgovor pred saborom pomesne crkve mogu biti pozvani i oni klerici koji, sem što nenamenski troše sredstva, i prodaju crkvene sasude i nepokretnosti van odgovarajućeg postupka te time nedozvoljeno umanjuju crkvenu imovinu. O tome govori više kanona (Kart. 26 i 33, Antioh. 25 i drugi), koji ulaze u sastav Zakonopravila Svetoga Save i Sintagme Matije Vlastara (glava E-16). Iako se svakim od pomenutih činova nesumnjivo umanjuje imanje Crkve ili se na njegovu svetost napada, tim delima nedostaje makar po jedan od nužnih elemenata svetotatstva kao svetokrađe, te nije reč o *krađi sveštenih predmeta od crkve*.

svetinje, ogrešenje o svetinju, sveta mesta, svete stvari, svetitelje ili o ono što svetinji pripada. To precizno izražavaju pojmovi svjatotatec, oskrvritelj svetinje ili onaj koji prisvaja crkvenu imovinu. Od ovog izveden je pojam svjatotatec (krađa u crkvi).“ O sužavanju predmeta tog dela – u glavnom tekstu.

⁴ On pravi pomenutu pojmovnu razliku, te krađu sveštenih predmeta iz crkve naziva i „svetokradstvom“, dok „svetotatstvo“ koristi uglavnom u njegovom obuhvatnijem značenju (Milaš 2005, 404, 453).

⁵ Detaljnije o krivičnom delu obesvećivanja grobova u srednjovekovnom srpskom pravu, Stepić 2024, sa daljom literaturom.

⁶ Tekst Digesta korišćen u daljem delu rada biće naveden prema Mommsen, Krueger 1870.

2. SVETOTATSTVO U PRAVNIM SPISIMA SVETOGA SAVE

Prema vremenu nastanka, prvi sačuvani akti u srpskom srednjovekovnom pravu u kojima se pominje svetotatstvo jesu Hilendarski i Studenički tipik Svetoga Save.⁷ Naime, u Hilendarskom tipiku (HT) na nekoliko mesta se govori o krađi iz crkve – u glavama 21, 24 i 37 One su prevedene prema glavama 19, 22 i 37 tipika manastira Presvete Bogorodice Evergetide (Dobročiniteljke) u Carigradu (ET). Na dva mesta⁸ na kojima se govori o neotuđivosti manastirske imovine (gl. 19 i 37 ET), upotrebljeni su grčki izrazi da se naznači radnja, odnosno učinilac dela svetotatstva – *ιεροσυλία*, odnosno *ιερόσυλος* (Stojanović, Rakićević 2020, 102, 124).

U prvom slučaju, reč je o zabrani otuđenja sveštenih stvari (sasuda, ikona, knjiga...) i nepokretnosti, sem u izuzetnim okolnostima. Onaj ko bi se o nju oglušio potpadao je pod zakonsku osudu⁹ za svetotatstvo. U drugom, monahu je zabranjeno da zatraži natrag imovinu koju je priložio manastiru, prilikom napuštanja tog manastira ili čak monaškog života kao takvog. U glavi 37 ET ta zabrana se opravdava: „ne treba mu to dati, bez obzira o čemu se radi, jer je neoduzimljivo ono što je jednom posvećeno Bogu, i onaj koji oduzima [postaje] svetogrdnik, a svi znaju kakva je kazna za onoga ko čini svetotatstvo, čak i da mi [to] ne kažemo (*Ibid.* 125). Na tom mestu se misli na epitimiju, crkvenu kaznu, koja je opštepoznata i teška, da se ne mora ni izričito pomenuti.

Potpuno je isti pristup zadržan u HT, s tim što terminologija nije ujednačena. Na prvom mestu, *ιεροσυλία* se prevodi kao *ιερ(ς)κβε ποκραδενικε*, a na drugom je za označavanje radnje tog krivičnog dela iskorišćen glagol *ς(βε)ψ(ε)νοκραστι* (Ćorović 1928, 105, 132). U oba tipika, romejskom i srpskom, i u oba pomenuta slučaja, kazna za svetotatstvo nije precizirana; u

⁷ Kako je Studenički tipik docnija prerada Hilendarskog, ti pomeni su analizirani prema tekstu Hilendarskog tipika (Ćorović 1928) i Evergetidskog tipika, njegovog neposrednog uzora (Stojanović, Rakićević 2020, 51–140).

⁸ Na trećem mestu (gl. 22 ET i 24 HT) reč je o zabrani ma kakvog protivpravnog prisvajanja od manastira (krađe, grabljenja) – *ὁ δέ τι νοσφιζόμενος ἀπὸ τῆς μονῆς* (ET); slično u srpskoslovenskom prevodu: *лице оукрадак од(ь) манастирѣ нѣщо* (HT). Za to je, ukoliko se učinilac ne pokaje, zaprećeno izgonom iz manastira. Ipak, zanimljivo je da taj slučaj nije tretiran kao svetotatstvo, verovatno zbog načelne zabrane protivpravnog oduzimanja manastirskih stvari, nesveštenih predmeta ili priloga, kao u prethodnom i potonjem, o kojima će biti reči dalje u tekstu (Ćorović 1928, 109–110; Stojanović, Rakićević 2020, 106).

⁹ Izraz *ἐπὶ τούτῳ νομίμοις εὐθύναις ὑπόδικος ἔσται* upućuje da se imaju u vidu svetovni zakoni, ne (samo) kanoni.

prvom, ona je svetovna, zakonska, u drugom – crkvena. Na oba mesta one se tretiraju kao notorne, pošto su poznati i kanoni i zakoni kojima je uređeno to delo.

Naime, kanone koji se odnose na crkvene lopove hrišćanska tradicija pripisuje već Svetim apostolima, a njih će slediti u kasnijim vekovima Grigorije Niski te Sveti oci Prvodrugog sabora iz 861. godine. Sva pomenuta pravila biće doneta u sličnim okvirima: bilo samostalno ili u sklopu opšteg inkriminisanja krađe, bilo u vezi sa svetogrđem ili drugih povredama crkvene imovine. Prvi nomokanonski zbornik u srpskoj pisanoj tradiciji, Zakonopravilo Svetoga Save, sadrži te kanone sabrane u svom kanonskom delu.

Pravila Svetih apostola propisuju kaznu odlučjenja za one koji krađu vosak i ulje od crkve (72. pravilo) i za one koji uzimaju za svoju potrebu crkvene sasude i tkanine (zavese i postave i pokrivače – 73. pravilo),¹⁰ time čineći krađu crkvene imovine u užem smislu. U oba slučaja je propisano da će se učinilac kazniti odlučjenjem i biće obavezan da vrati oduzete stvari, s tim što će, prema Ap. 72, ukradeni vosak i ulje morati da nadoknadi još petostruko.¹¹

Svrha obe kazne jeste, pre svega, u vraćanju potrošnih i nepotrošnih stvari nužnih za bogoslužjenje. Zonaranim tumačenjem 73. pravila objašnjava se da se te stvari smatraju osveštanim samim svojim donošenjem u crkvu, bez potrebe za posebnim obredom – „pošto je sve to priloženo Bogu i nedopustivo je uzimati ih za svoju potrebu, zbog čega se odlučjenju podleže“ (Petrović 2004, 151).¹²

Dalje kazne za crkvene lopove navodi Sveti Grigorije Niski u svom poslednjem, 8. kanonu, nakon što je za običnog lopova i razbojnika propisao zaprećenja u šestom. Napominjući da se *с(вє)тотѣство Рєкѣше цр(ь)ков(ь)нама*

¹⁰ U samom kanonu se pominje *tkanje*, kao opšti pojam, sa ciljem da obuhvati sve bogoslužjenju namenjene tkanine u hramovima. Dodatak *ili postavь zlatь ili pavlaka* Petrović (2004, 151) ne nalazi u grčkim rukopisima koje je pregledao, što ostavlja mogućnost da je to redaktorovo (Savino) objašnjenje šta se sve pod time podrazumeva (upor. Milaš 2004¹, 146–147).

¹¹ Petrović (2002, 34) nalazi da je kod Ap. 72 redaktor Zakonopravila naveo skraćeni (sinoptički) kanon, a pun tekst kanona dao kao tumačenje. U sledećem, Ap. 73, naveden je pun tekst pravila na odgovarajućem mestu, kao i Zonarino tumačenje (*Ibid.* 37).

¹² Slično primeru iz fn 8, redaktor Zakonopravila u istom 73 pravilu napominje da je osveštan već i onaj sveti sasud koji je u crkvi povššєнь, što se ponavlja u docnijem tumačenju kanonista (Petrović 2004, 151).

краснѣхъ у Старомъ завѣтѣхъ изъједначава са убиствомъ те се прописује смртна казна каменованјемъ, онъ напомиње да изъ Цркве потиче правило да се овај лоповъ има „на очишченје“ казнити мање него прелјубникъ, настаѣљајући даље:

*ПОД(О)БАКЕТЪ ЖЕ ВЪ ВСАЦѢМЪ ГРѢСѢ ПОКАЯННІА ТЕПЛА СМОТРИТИ. А НЕ
ВРѢМЕНЕ* (Petrović 2004, 585).¹³

Kako se, između ostalog, bavio i pitanjima crkvene imovine, pitanje krađe crkvenih stvari uredio je u svojim kanonima i Prvodrugii sabor u Carigradu iz 861. godine. Naime, u svom 10. pravilu, oци tog sabora se pozivaju na apostolski, kao i kanon Svetog Grigorija Niskog o svetotatstvu. Motiv za donošenje tog pravila bila je jedna kontroverzа koja se pojavila u crkvenom krivičnom pravu.

Naime, kao što je već rečeno, za uzimanje sveštenih stvari iz crkve bila je predviđena kazna odlučенја, bez obzira na svojstvo učinioца и предмет дела. Prema tome, istoj (blažoj) vrsti crkvene kazne bili bi podvrgnuti и mirjanin и клирик, и онај који украде, recimo, једну свецу и онај који украде путир или дискос. Uvidevši problem u širokoј формуlaciji Ap. 73, precizirano je да će strožoj kazni, kazni izvrgnuća,¹⁴ бити подложни они (клирици) који свете stvari koje se типично налазе у олтару *СЕБѢ НА ПРИБЫТЬКЪ ВЪХЫЩАЮЩЕ НИИ НА ПОТРѢБОУ НЕСВ(Е)ЩЕНОЮЮ РАСКАЖАЮЩЕ...*, pojašnjavajući, obrnutim redom, *ОВО ОУБКО ОСКВРЪНІАЮЩЕ ОВО ЖЕ СВ(Е)ЩЕНІАИ КРАДОУЩЕ* (Petrović 2004, 495), обухватајући time obа аспекта svetotatstva.

¹³ O tom nastavku Milaš (2004², 468) kaže da je „zaključак sviju 8 pravila ili poslanice Grigorijeve“. Dakle, reč je o jednom opštem uputstvu za određivanje dužine crkvenih kazni – да uvek mora бити uzet u obzir и kvalitet, не само vreme pokajanja, koje se и može skratiti, по blagorasuđenju duhovnika. Slično smatra и Vasilije Veliki, koji propisuje да се onome ko се iskreno и skrušeno каје može skratiti vreme pokajanja (74. правило), dok се onome koji настаѣља да тако greši epitimija mora održati или ih се čak и potpuno napustiti, како се не би угрозilo sopstveno spasenje duhovnika. O tekstu u Zakonopravilu vid. više Petrović 2004, 538, 542; Milaš 2004², 414–415, 419–420.

¹⁴ Odlуčenje u crkvenom krivičnom pravu označava uskraćivanje određenom licu učešća u crkvenim obredima и može бити vremenski и предметно ograničeno – да li се uskraćuje pristup pričešću, liturgiji или и drugim činovima. Najteži oblik te kazne je konačno odlуčenje, kojim „odlučeni gubi u punome smislu sva prava u crkvi, koja su mu pripadala kao članu crkve“ (Milaš 2005, 203). Svrgnuće или izvrgnuće podrazumeva да клирик, u najširem smislu „posvećenik“ u crkvi, bude lišen svog prava sveštenodejstvovanja (*Ibid.* 261), а stepenovanje te kazne zavisi od toga koja се spoljašnja prava njegovog zvanja ostavljaju kažnjenom клириku (vid. više *Ibid.* 190–206, 261–326).

Dakle, iako su pravili razliku između svetogrđa i svetokrađe, oci Prvo-drugog sabora su odlučili da strože kazne učinioca za koga se, u slučaju krađe oltarskih svetih sasuda, pretpostavlja da je klirik, kome su ti predmeti dostupniji zbog prirode njegove službe, te da zato podleže izvrgnuću (gubitku prava na sveštenodejstvovanje), koje se samo njemu i može izreći.

Blaža kazna odlučena ostala je propisana za oblike tog dela koji nisu dominantno motivisani korišću. To su prisvajanja na nesveštenu upotrebu sasuda i tkanina koje se čuvaju van oltara u svrhu lične upotrebe i poklona drugome. Međutim, kao svetotatac može biti osuđen i ovakav učinilac lakšeg dela, ako „sasvim otima / ugrabi“. Ta pojmovna distinkcija između čina obične krađe i „otimanja“ (*rapina*, grabež) nužna je kao opravdanje strože inkriminacije.¹⁵

Time su, uglavnom, iscrpljeni kanoni kojima je uređena krađa crkvenih stvari. Prirodno, od vremena hristijanizacije Rimskog carstva, i svetovni zakonodavac odlučno istupa protiv svetotatstva, uređujući ga kao naročito težak oblik krađe, ponavljajući već prepoznate kvalifikatorne okolnosti izvršenja, uz propisivanje teških kazni. Deo tih zakona biće preuzet i u Zakonopravilu. Iako je njihovo poreklo u pravu i mišljenjima pravnika iz principata, doba neznaožičkih careva, uz shodne izmene, njima se mogla štititi i hrišćanska svetinja. Tako, detaljne norme o krađi iz crkava iz Justinijanovih Digesta,¹⁶ preuzete iz građanskih zakona Nomokanona u 14. naslova (II, 2), ulaze u 47. glavu Zakonopravila i u prevodu na savremeni srpski jezik (Petrović 2004, 705–706) glase:

¹⁵ Glagol *въсхъщати* za radnju vodi do učinioca ovog dela – *хъщъникъ* je prevod grčkog *αρπάζ* odnosno latinskog *raptor*, što znači da je u pitanju delo *rapina*, nasilno otimanje tuđe imovine, u slovenskim pravima „grabež“ (Taranovski 2020, 189, 197; Čvorović 2018, 85; Šarkić 2023, 456–457). U narativnim i pravnim izvorima, *хъщъникъ*, najčešće označava razbojnika, pošto u srednjovekovnom romejskom i srpskom pravu razbojnička sila nije morala da bude usmerena protiv lica, već i protiv stvari (Solovjev 1928, 198). O pojmovnom razgraničenju pomenutih delikata protiv imovine vid. više Čvorović 2018, 83–89. O grabežu u Dušanovom zakoniku, sa daljom literaturom *Ibid.* 116–118, 129–145.

¹⁶ Premda 47. glava Zakonopravila nosi naslov koji ističe samo jedan deo Justinijanove kodifikacije – *отъ(ь) разангнѣныхъ тнтьль. рекше гранын. Ноустинниана ц(ѣ)с(а)ра новыхъ заповѣднн* – reč je o izboru iz građanskih zakona iz Nomokanona u 14. naslova (grana), koji potiču iz celog *Corpus iuris civilis*: Digesta, Kodeksa i Novela. Posmatrana mesta su preuzeta iz Digesta.

„Kazna za crkvenog lopova biva ili lakša ili teža, zavisno od toga o kakvom se licu radi, i zavisno od krivice, i vremena, i uzrasta i prirode, jer neki bivaju predavani zverima, neki bivaju spaljivani, a neki vešani. Odmerena kazna je ona kada se zverima predaje noćni crkveni lopov; dnevnom je nešto lakša, jer onoga koji danju krađe crkvu, šalju u zatočenje na kopanje zlatne rude.¹⁷

A lopovi časnih i velikih crkava bivaju poseceni mačem. Crkveni lopovi su oni koji velike javne crkve krađu, a oni koji osobne i male crkve koje nisu čuvane – ako takve, dakle, krađu, manje se, naravno, kažnjavaju od crkvenih lopova, a više od običnih lopova koji krađu. Spoljni čovek koji krađe crkvu kažnjava se kaznom za crkvenog lopova. A onaj kome je povereno da čuva i pazi crkvu, ako uzme nešto iz nje, ne podleže tom zakonu.¹⁸

Ukoliko neko stavi čoveka u kovčeg i položi kovčeg u crkvu, pa ako taj izašavši iz kovčega pokrade nešto crkveno, krivica za crkvenu krađu ravna je i za saučesnika koji je uneo kovčeg u crkvu, jer će se imovina, uzeta od crkve, od njih potraživati.¹⁹

Samo u ovih nekoliko paragrafa prepoznaje se više oblika (crkvene) krađe. Prema vremenu izvršenja, postoje dnevni i noćni crkveni lopov; prema objektu – lopovi javnih (velikih) crkava i ličnih (malih) crkava, a prema povezanosti učinioca sa pokradenom crkvom „spoljni“ i „unutrašnji“ lopov – onaj koji je imao dužnost da pazi i stražari nad tom crkvom, s tim što se poslednji ne smatra svetotatcem.

Najposle, propisan je i poseban oblik svetotatstva: krađa iz kovčega, izvršena lukavstvom, kod koje kao saučesnik (preciznije: pomagač) odgovara i unosilac kovčega, doduše, izgleda samo imovinski. Svi ti fragmenti potiču iz iste glave Digesta (48, 13) i minimalno su prilagođeni novom, hrišćanskom carskom zakonodavstvu. Najkraće kazano, ono što se nekada odnosilo na krađu iz mnogobožičkih hramova u Digestama se odnosi na krađu iz crkava.

U Zakonu gradskom (prevod Prohirona), u glavi 55 Zakonopravila, kod kažnjavanja svetotatstva, prihvata se u potpunosti rešenje iz Ekloge (XVII, 15 = Proch. XXXIX, 58).²⁰ Prema tom rešenju, okolnosti koje su bile pravno relevantne za rimske pravnike na već pomenutim mestima u Digestama,

¹⁷ Prema D.48.13.7(6) – kazna za visokorodnog, koji učini ovo delo, bilo je progonstvo (Mommsen, Krueger 1870, 832).

¹⁸ Prema D. 48.13.11 (9).1–2 (Mommsen, Krueger 1870, 832–833).

¹⁹ Taj oblik krađe navode D.48.13.12 (10.1) (*Ibid*).

²⁰ U srednjovekovnim slovenskim pravima, ta norma je recipirana najpre u Zakonu sudnjem ljudem, uz korekciju kazni: kazna za teži oblik nije oslepljenje već prodaja u ropstvo, a za lakši se progonstvo učinioca precizira napomenom *по земли по сълѣкътъса, яко не състивъ* (Bobčev 1903, 91). Bukvalan prevod „da luta po zemlji

poput vremena, mesta i načina izvršenja, više ne utiču na kaznu. Čvorović (2021, 156–157), pozivajući se na Lipšicovu (Lipšic), navodi da sve njih menja „princip svetosti mesta“, to jest da li je ukradena sveštena stvar ukradena iz oltara ili van njega. U prvom slučaju, izvršiocu prethodi kazna oslepljenja, a u drugom batina i šišanja te najposle progonstva iz oblasti gde je delo učinjeno.²¹

Zanimljivo je što „svetost mesta“ kao kvalifikatorna okolnost, prepoznata u Eklogi iz prve polovine VIII veka, ponovljena kao takva i u odlukama Prvodrugog sabora iz 861. godine i u Prohironu iz osme decenije IX veka. To pokazuje zavidan kontinuitet u normiranju bića tog krivičnog dela i sasvim logično prožimanje svetovnog i crkvenog zakonodavstva u delima protiv imovine Crkve, imajući u vidu da su romejski vasilevsi imali ulogu njenih zaštitnika. Kao i u mnogim drugim slučajevima krivičnih dela kod kojih se, makar delom, istupa protiv crkve,²² carevi su snažno delovali, uzakonjujući stroge kazne za učinioce. Takav primer, kao što se može videti u prethodnom tekstu, slediće i srednjovekovno srpsko pravo i zemlje u vizantijskom kulturnom krugu.

3. SVETOTATSTVO U POVELJAMA I DUŠANOVOM ZAKONODAVSTVU

Nakon iscrpnog uređenja u Zakonopravilu, potpuno preuzetog iz kanonskog i romejskog svetovnog prava, krađa iz crkve se u srpskom srednjovekovnom pravu pominje u dvema manastirskim poveljama kralja Milutina. Samo navođenje tog dela u (sačuvanom) partikularnom zakonodavstvu govori o njegovom značaju, pošto je najveći broj pozajmica iz romejskog u srpsko pravo došao i bio posvedočen samo putem kompilacija u kojima su sabrane (Zakonopravilo, Sintagma Matije Vlastara i Zakon cara Justinijana).

kao nečastiv“ može se shvatiti, prema duhu Ekloge, „i proteran bude iz zemlje kao bezbožnik“ (više Nikolić 2016, 72). O tom spomeniku i hipotezama o njegovom poreklu, sumarno (*Ibid.* 3–10).

²¹ Srpskoslovenski tekst i prevod na savremeni srpski jezik vid. Petrović 2021, 210.

²² Čvorović (2021, 153) navodi „slično krađi grobova i krađa iz crkve, iako predstavlja samo jedan od oblika krivičnog dela krađe, u Ekloginom sistemu krivičnogpravnog zaštite pripadala je obimnoj grupi krivičnih dela protiv vere“. U Prohironu, međutim, kazne za oba ova dela (XXXIX, 57 i 58) izložene su u delu koji se tiče imovinskih dela. Tako ga prepoznaju i Taranovski (2020, 191) i Solovjev (1928, 195).

U Svetostefanskoj hrisovulji, kralj Milutin prilaže određena sela u baštinu svojim podložnicima, koji su dužni da ih „држе оу црѣквѣ сикѣ“, dakle pri manastiru u Banjskoj, kao zemljišnom gospodaru. On zatim potvrđuje nepovredivost svojine:

*ДОГДѢ СОУ ВЪРЪНИ ЦР(Ь)КВИ И КРАЛ(КВЪ)С(ТВОУ) МИ, И ПО МЪНѢ
Г(О)С(ПО)ДЪСТВОУЮЩОУМОУ И ДОГДѢ СЕ НЕ ОБРЪТОУ ТАТНИКЕ ЦР(Ь)КОВЪНИИ,
ДА СОУ НИМЪ И НХЪ ДѢТИ ПО НИХЪ ОУ БАШИННОУ ВЪСЕГДАА (Moštin,
Ćirković, Sindik 2011, 464).*

Dakle, za baštinike postoji obaveza vernosti i vladaru i crkvi – uredno ispunjavanje staleških obaveza i odanost. Odmah za njom naveden je i tipičan primer crkvene „nevere“, a to je crkvena krađa.

Takvo uređenje je moglo nastati pod romejskim uticajem jer se smatra da je „sveštenotatstvo sagrešenje podobno neveri carskoj“.²³ Izjednačavanje nevere prema državi i prema Crkvi ima dve dimenzije, pošto Crkva ovde nastupa i kao svetovni gospodar vlastelinstva i kao duhovna vlast, koja stoji na jednakoj nozi sa svetovnom, prema načelu simfonije.

Odnosne odredbe o samom biću svetotatstva i sudskoj nadležnosti za to delo nalaze se u Zakonu ljudima crkvenim u Svetostefanskoj, odnosno u Zakonu starom Srblijem u Gračaničkoj hrisovulji. Prva krađu crkvene imovine definiše:

*И АЩЕ КЪТО ОУКРАДЕ ЧТО ВЪНОУТРЪ ЦР(Ь)КВЕ ДО СВѢЩЕ, ВОСКА ИЛИ
ТЪМНИАНА, ДА МОУ СЕ КОУЩА РАСПЕ (Ibid. 465).*

Ta norma neodoljivo podseća na Pravila svetih apostola, osobito 72, pošto kao primer navodi krađu potrošnih stvari iz crkve. Kasnija nijansiranja oblika tog dela, u pogledu različitih kvalifikatornih okolnosti, od docnijih kanona i Ekloge i propisa koji se na nju naslanjaju, koji prepoznaju samo crkvenu krađu iz oltara ili van njega, na srpskog zakonodavca ne utiču. On izričito propisuje da je svetotatstvo svaka krađa iz crkve, bez obzira na vrednost i prirodu ukradene stvari, i nalaže kaznu rasapa – potpune konfiskacije imovine kuće (porodice), što je tipična kazna za neveru u srpskom srednjovekovnom pravu. Dakle, u Svetostefanskoj hrisovulji je dat zaokružen

²³ U srpskom srednjovekovnom pravu, to pravilo se nalazi u glavi I-1 Sintagme Matije Vlastara (i Pune i Skraćene). Tekst pravila u Novaković 1907, 325; Флорински 1888, 407. U Subotin Golubović 2013, 235, prevod je nešto slobodniji: „Prestup svetogrđa jednak je uvredi cara.“ Pravilo je preuzeto iz Vasilika, a dolazi iz Ulpijanovog fragmenta u D.48.4.1.pr. *Ulpianus libro septimo de officio proconsulis: Proximum sacrilegio crimen est, quod maiestatis dicitur* (Mommsen, Krueger 1870, 802).

pojam tog dela, građen jednostavno, sa blagim oslonom na drevnu crkvenu i docniju romejsku tradiciju, povezujući ga sa staleškom obavezom vernosti, ali bez suvišnih preciziranja i prevelikog prostora za tumačenje.

Pitanje sudske nadležnosti za to delo nedvojbeno je uređeno u nešto docnijoj Gračaničkoj hrisovulji istog vladara:

*И чл(о)в(ѣ)къ кон краде цр(ъ)к(ъ)въ и враждоу оу҃чнни цю рс҃т(е)
г(оспо)д(н)нѣ краа(ъ) (Ibid. 503).*

Ovde se delo crkvene krađe, zajedno sa vraždom, navodi kao tipičan rezervat vladarevog suda – sudeći po prethodno razmatranom, verovatno zbog svoje srodnosti sa neverom.²⁴

Pravila o svetotatstvu (mahom svetokrađi) sabrana su i u velikoj Dušanovoj kodifikaciji, koja malo šta novog dodaje u toj materiji. Njemu je posvećena jedna kratka glava u Skraćenoj sintagmi (već pomenuta I-1 SS, odnosno PS), a o crkvenoj krađi govori i jedan član Zakona cara Justinijana, koji suštinski ponavlja Ecl. XVII, 15, tj. Proch. XXXIX, 58.²⁵

U Punoj sintagmi, odnosna glava sadrži pomenute kanone, Ap. 72 i 73, Prvodr. 10, kao i 8. Grigorija Niskog²⁶ i nekoliko svetovnih zakona. U Skraćenoj sintagmi su zadržani svi kanoni, s tim što je poslednji skraćen samo na prvu rečenicu – da se svetotatstvo u Starom zavetu smatra ravnim ubistvu.²⁷ Od zakona su zadržani samo prvi – da je svetotatstvo podobno neveri carskoj – i poslednji, preuzeti iz Vasilika (12. Vas. LX, 45). „Ostala tri (treba ‘dva’ – prim. aut.) zakona izbrisana su iz SS, verovatno za to što nisu prave krivične norme sa uobičajenom sankcijom, nego rezonovanja o pojmu

²⁴ Ipak, Mirković (2002, 8) ga posmatra samo kao oblik krađe (tatbe).

²⁵ „Te odredbe SS i ZJ dosta su iscrpeli dotični predmet. Zato može DZ. da ne govori o svetotatstvu, i ako je to krivično delo od velike važnosti“ (Solovjev 1928, 196). Đorđević smatra da se u ta dela može ubrojati i obaranje crkve na vojnom pohodu, propisano u članu 130 Dušanovog zakonika (Đorđević 2023, 31–32), što svakako jeste čin svetogrđa u širem smislu – ovde se skrnavi sveto mesto, a ne sveta pokretna stvar. Naravno, i te slučajeve obesvećivanja crkava i svetih mesta kažnjava kanonsko i svetovno romejsko pravo (Milaš 2005, 401–403).

²⁶ Razlike između tekstova tih kanona u Zakonopravilu i srpskoj redakciji Sintagme uglavnom potiču iz prevoda i nemaju veći pravni značaj. Ipak, zanimljivo je da u Ap. 72 i 73 u Zakonopravilu učinilac *оукрадеть* (72) и *възметь* (*што на свою потребу*) (73), dok se u Sintagmi na odnosnom mestu osuđuje *отецшаго, те на свою потребу посвѣающа*. Donekle ublažena terminologija te svest o docnijem pravnom razvoju tog instituta i vezi krađe crkvene imovine i svetogrđa traže dodatno objašnjenje: „ako i nije za sveštenotatstvo, kriv je za zakonoprestupljenje i izlaže se odlučanju“. Novaković 1907, 324; nešto drugačiji prevod kod Subotin Golubović 2013, 235.

²⁷ Novaković 1907, 325.

svetotatstva, o tome da u običnu krađu spada i krađa iz crkve predmeta ne posvećenih službi Božjoj, i krađa posvećenih²⁸ predmeta ne iz zdanja za službu Božju opredeljenih“ (Solovjev 1928, 195) Moguće je da su apstraktne distinkcije srpskom zakonodavcu bile suviše te da su se podrazumevale u osnovnom značenju tog dela – krađe crkvenih stvari iz crkvenih zdanja.²⁹

Iz prethodnog izlaganja o Milutinovim poveljama očigledno je da je koncept svetotatstva kao nevere bio poznat srpskom pravu (barem) nekoliko decenija pre nastanka Sintagme i Dušanovog zakonodavnog rada, što ponovo ukazuje na velike uticaje romejskog prava i pravnih shvatanja u srednjovekovnoj Srbiji. U preostalom zakonu u SS načinjen je kompromis između shvatanja postklasičnog rimskog i romejskog prava posle Ekloge tako što je ponovo uvedeno više kvalifikatornih okolnosti za krađu u crkvi.³⁰ Crkveni lopov je kažnjavao smrtnom kaznom ako je, kumulativno, noću krao ili skrnavio predmete posvećene Bogu iz oltara, a batinama i progonstvom ukoliko preko dana krade „мало что“ (verovatno neposvećenu sveštnu stvar) u crkvi – van oltara – i to zbog svoje sirotinje. Time su uvažene okolnosti koje se pominju u Justinijanovom zakonodavstvu (vreme izvršenja, status oštećenog...) i Eklogama (mesto izvršenja i svojstvo stvari), čime se stvara sintetski pojam tog dela.

Ipak, u Zakonu cara Justinijana, u članu 28 gotovo svih rukopisa starije redakcije,³¹ naizgled konkurišući normi iz Vasilika u Sintagmi, pojavljuje se unekoliko izmenjen, stroži oblik svetotatstva iz Ekloge / Prohirona. Pod naslovom *Θ κραιγῆν*, on glasi:

Аще кто оукрадеть что от цръкве. или въ ноци или въ днье да се ослѣпнт. Аще ли на дворѣ що цръковно оукрадеть. да се бѣе н осмоудн. и проженет от тоган мѣста (Marković 2007, 60).

²⁸ Solovjev na ovom mestu čini jedan previd – mešajući sveštnu i posvećenu stvar. Ukoliko je određena stvar posvećena Bogu u posebnom obredu, gde god da je ukradena, krivac odgovara za svetotatstvo (Novaković 1907, 325). Takođe, Solovjev ne spominje da prvi izbrisani zakon proširuje odgovornost za crkvenu krađu i na saučesnika dela, o čemu se, sa osvrtnom na slučaj krađe iz kovčega, već izjasnilo rimsko (romejsko) zakonodavstvo – videti iznad pozajmicu iz Nomokanona u 14. naslova (II, 2) u Zakonopravilu, gl. 47.

²⁹ To je, uz manje detaljna objašnjenja, smatrao i Florinski: *Изъ гражданскихъ законовъ взяты только два – самые важные – первый и послѣдній. Опущены остальные, касающіеся разныхъ тонкостей оцѣнки священнотатства* (Флорински 1888, 406).

³⁰ Novaković 1907, 326; Флорински 1888, 407.

³¹ Od te numeracije odstupa jedino Rakovački rukopis, kod koga je to član 25, ali identične sadržine (Marković 2001, 105).

Razlike u odnosu na Ecl. XVII, 15, tj. Proch. XXXIX, 58, koje su toj normi po strukturi i jeziku očigledno poslužile kao uzor, tiču se mesta i predmeta izvršenja krađe te kazne. Umesto razdvajanja oblika svetotatstva prema izvršenju u oltaru ili van njega, ovde se to delo normira kao učinjeno u crkvi ili „na dvoru“. Ukradeni predmeti se ne definišu kao svešteni već kao „nešto crkveno“ – što može biti samo pojmovno uprošćavanje domaćeg zakonodavca ili može označavati bilo koju stvar ukradenu iz crkve. Najposle, kazne za lakši oblik su batine, smuđenje pa progonstvo, umesto batina, šišanja i progonstva iz Zakona gradskog. Ovde je verovatno reč o prilagođavanju tog pravila srpskoj sredini, gde je kazna smuđenja smatrana sramotnom kaznom bliskom šišanju.

U kom odnosu stoje te dve odredbe iz SS i ZJ i da li je u potonjem regulisano svetotatstvo? Solovjev (1928, 195–196)³² smatra da je reč „o sličnim predmetima... Držimo da se tu mora razumeti ne svetotatstvo, nego druge vrste teške krađe. Tu se govori o krađi običnih predmeta iz crkve i o krađi predmeta posvećenih službi Božjoj ne iz crkvene zgrade. Ni jedno ni drugo nije svetotatstvo u tačnom smislu reči (zato ima taj *član 28. naslov O krađi*), ipak zbog nepoštovanja crkve i u jednom i u drugom slučaju kazne su mnogo veće nego za običnu krađu“. Šarkić (2023, 446) pak smatra da član 28 ZJ govori o svetotatstvu (*sacrilege*). Oba naučnika, sa gotovo vek razmaka, prepoznaju isti izvor normi iz tog člana (Ecl. XVII, 15, tj. Proch. XXXIX, 58), ali dolaze do suprotnih zaključaka.

Ovde su moguća dva odgovora – ili je srpski zakonodavac, preuzevši shvatanje o svetotatstvu kao neveri iz Vasilika, još i pre Sintagme Matije Vlastara kroz Milutinovo „zakonodavstvo“ i njihovu docniju preciznu inkriminaciju tog dela, iskoristio raniji propis iz Zakona gradskog kao osnovu za kažnjavanje drugih teških dela protiv crkvene imovine, koja ipak ne čine svetotatstvo, ili je u SS i ZJ paralelno uredio istu materiju, što nije neuobičajeno, uz neznatne izmene i uprošćavanje pomenutih izvora člana 28 ZJ. Ipak, genetička veza i velika sličnost između izvora koji se nedvosmisleno tiču svetotatstva, čini se, preteže u korist drugog mišljenja.

Evolutivno posmatrajući uređenje dela svetotatstva u srednjovekovnoj Srbiji, primećuju se izvesno kolebanje u pogledu (normativnog) pojma svetokrađe i izraženo preplitanje uticaja ranijih izvora prava, od najranijih kanonskih do docnijih svetovnih romejskih (od Justinijanovog zakonodavstva, preko Ekloge i Prohirona, do Vasilika i recipirane Sintagme), na čijim osnovama nastaje srpska pravna tradicija. Zakonopravilo donosi

³² Njegov stav samo ponavlja Marković (2001, 105), koja to delo razmatra samo kao krađu iz crkve, prema odredbama Zakona cara Justinijana.

izbor iz Justinijanove kodifikacije u gl. 47, a ceo Prohiron preuzima kao Zakon gradski u gl. 55. U Milutinovim poveljama se definiše delo crkvene krađe i određuju sankciju i sudska nadležnost za njega, a u članu 28 Zakona cara Justinijana unete su izvesne izmene (to jest uprošćenja ili proširenja?) u odnosu na njegove znamenite izvore.

Ipak, taj pravni sinkretizam dostiže vrhunac u periodu koji izlazi iz hronoloških okvira ovog rada, pošto se nalazi u mlađoj redakciji Dušanovog zakonodavstva. Naime, u Zakonu cara Konstantina Justinijana (ZKJ) gotovo svi ti izvori ostavili su svoj trag u normiranju dela crkvene krađe, u članu 52.³³ On započinje opisom dela koji nalikuju na Ap. 72 i 73, *Аще кто възметъ отъ црѣкве свѣщюу или оула или сасоудъ или ризюу или ино что*, propisujući za učinioca starozavetnu kaznu kamenovanja: *...и пронаѣт се ѿ немь. Каменїемъ да побїен боудетъ отъ народа*. Objašnjenje ovako stroge reakcije je da „božji lopov“ krađući dom Božji, krađe i Boga to jest krađući crkvu i Boga krađe sve hrišćane.³⁴ Druga dva oblika ovog dela kažnjavaju se daleko lakše i po svojoj stilizaciji najviše podsećaju na prerade člana 29 ZKJ (prerađenog prema članu 28 ZJ) i poslednjeg zakona iz I-1 SS:

Аще ли избанъ црѣквѣ что възмет се, да платитъ тронномъ и да възсидит се въ тамнїцѣ вѣ дни: аще ли оубожства ради. что възмет тачїю то едно да платитъ (Marković 2007, 90).

Time svoj razvojni put završava crkvena krađa u starom srpskom pravu: kao jedan nepraktičan amalgam biblijskih, kanonskih i romejskih svetovnih tradicija, velikog simboličkog značaja. U njenom poslednjem obliku, sačuvanom u ZKJ, izmešani su mnogobrojni odblesci više propisa koji su je uređivale, ali su izgubljene gotovo sve nomotehničke finese, pa i dileme, poznate starijim zakonodavcima.

4. ZAKLJUČAK

Iako je koncept kojim se može u užem smislu definisati svetotatstvo – krađa (sveštenih stvari iz) crkve – naizgled jednostavan, mnogobrojne dileme su pratile njegov razvoj u kanonskom, a docnije i u rimskom i romejskom

³³ O krađi iz crkve govori se i u članu 29, što je sitnija prerada člana 28 iz prepisa starije redakcije. Jedina razlika je u kažnjavanju krađe izvan crkve – učinilac plaća trostruku vrednost ukradenog, umesto da se ošiša, nakon čega se bje i proteruje (Upor. Marković 2007, 60 i 82).

³⁴ Sve varijacije ovog objašnjenja u prepisima (*Ibid.* 90).

pravu. Njegov razvojni put je počeo sa Apostolskim pravilima, a zatim je uvezen u tradiciju rimskog svetovnog zakonodavstva i bio izjednačen po težini sa izdajom vladara.

Mnogi njegovi elementi su bili sporni. Da li je svako prisvajanje na nesveštenu upotrebu bilo svetotatstvo? Da li je svaka krađa bilo koje sveštene stvari bila dovoljna da čini to delo ili je ona morala biti posvećena? Da li je ona morala da bude učinjena u crkvi, u oltaru ili van njega, ili je bilo moguće ukrasti sveštenu stvar negde van hrama i postati svetotatac? Sve te kontroverze, naročito uzevši u obzir donošenje kanona Prvodrugog pomesnog sabora, bile su od praktičnog značaja i doprinele su zaokruživanju kanonskog pojma i kažnjavanja tog dela. Ta pitanja su rešavane u novom hrišćanskom romejskom zakonodavstvu, od Digesta, preko Ekloge i Prohirona, uz male izmene, do Vasilika. Kada su te kanonske i zakonske norme došle u srpsko pravo, recepcijom u Zakonopravilu i Sintagmi Matije Vlastara, već su preuzimane kao gotov proizvod vekova usavršavanja u romejskoj sredini.

Kada srpski zakonodavac samostalno, u poveljama, normira krađu iz crkve, te sankciju i sudsku nadležnost za to delo, to čini prostim rečnikom, bez finesa i prostora za dileme: „Ko ukrade što od crkve“, „da se raspe“, „što reče kralj“. Kada, pak, i unosi izmene u recipirano, one su minimalne – poput sitnih objašnjenja kanona u Zakonopravilu te kazne smuđenja, umesto šišanja u članu 28 ZJ.

Svetotatstvo je u sebi krilo dvostruku opasnost – kao delo protiv vere sadržalo je u sebi čin obesvećenja, napada na Božji dom; kao delo protiv imovine, pokazivalo je naročitu drskost učinioca koji krade svetu stvar. Za razliku od većine sličnih dela, koja su pomenuta na početku ovog razmatranja, ono je ušlo u srpsko zakonodavstvo kroz zakonske zbornike i povelje i u potonjima je brzo postalo priznato kao jedno od najtežih krivičnih dela: kao crkvena nevera ravna državnoj, bez romejske postupnosti u kažnjavanju, za koju preti rasap i gubljenje staleških privilegija, a za koje sudi sam vladar. Ono je još jedan tipičan primer koji pokazuje značaj zaštite Crkve u srpskom srednjovekovnom pravu te punoću prožimanja i ispomoci svetovne i crkvene vlasti.

LITERATURA

- [1] Vlastar, Matija. 2013. *Sintagma*, prir. T. Subotin Golubović. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti – Odeljenje društvenih nauka.
- [2] *Digesta Iustiniani Augusti. Uol II. MDCCCLXX*, edited by T. Mommsen, P. Krueger. Berolini: Weidmannos.
- [3] Đorđević, Aleksandar. 1/2023. Sacrilege in Serbian medieval law. *Facta universitatis. Series: Law and Politics* 21: 27–33.
- [4] *Evergetidski tipik*. 2020. Urednici M. Anđelković, T. Rakićević, prevod sa starogrčkog, tekstološke napomene i komentari A. Stojanović. Studenica: Manastir Studenica.
- [5] Marković, Biljana. 2001. Oblici krivičnog dela krađe u nekim srpskim spomenicima vizantijskog porekla. *Istorijski časopis* 49: 97–116.
- [6] Marković, Biljana. 2007. *Justinijanov zakon. Srednjovekovna vizantijsko-srpska pravna kompilacija*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, Odeljenje društvenih nauka – Izvori srpskog prava XV.
- [7] Milaš, Nikodim. 2004. *Pravila (KANONEΣ) Pravoslavne Crkve sa tumačenjima*. Knjiga 1. Beograd – Šibenik: Istina, izdavačka ustanova Eparhije dalmatinske.
- [8] Milaš, Nikodim. 2004. *Pravila (KANONEΣ) Pravoslavne Crkve sa tumačenjima*. Knjiga 2. Beograd – Šibenik: Istina, izdavačka ustanova Eparhije dalmatinske.
- [9] Milaš, Nikodim. 2005. *Crkveno kazneno pravo*. Beograd Šibenik: Istina, izdavačka ustanova Eparhije dalmatinske.
- [10] Mirković, Zoran. 2002. *Suđenje i sudije u Srbiji od XIII do XV veka*. Doktorska rasprava. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- [11] Mošin, Vladimir, Sima Ćirković, Dušan Sindik. 2011. *Zbornik srednjovekovnih ćiriličkih povelja i pisama Srbije, Bosne i Dubrovnika*. Beograd: Istorijski institut.
- [12] Nikolić, Dragan K. 2016. *Zakon sudnji ljudem: najstariji slovenski pravni zbornik*. Niš: Centar za publikacije Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu – Centar za vizantijsko-slovenske studije Univerziteta u Nišu.
- [13] Petrović, Miodrag. 2002. Sveti Sava kao sastavljač i prevodilac Zakonopravila – srpskog nomokanona. *Istorijski časopis* 49: 27–46.
- [14] Petrović Miodrag. (prir. i prev). 2004. *Zakonopravilo Svetoga Cave na srpsko-slovenskom i srpskom jeziku* 1. Kraljevo: Manastir Žiča.

- [15] Petrović Miodrag. (prir. i prev). 2021. *Zakonopravilo Svetoga Cave na srpsko-slovenskom i srpskom jeziku 2*. Beograd: Miodrag Petrović.
- [16] Popović, Radomir. 1999. Svetinja. *Leksikon srpskog srednjeg veka*, ur. S. Ćirković, R. Mihaljičić. Beograd: Knowledge.
- [17] Solovjev, Aleksandar. 1928. *Zakonodavstvo Stefana Dušana, cara Srba i Grka*. Skoplje Beograd: Skopsko naučno društvo.
- [18] Stepić, Đorđe. 2024. Zaštita grobova u srednjovekovnom srpskom pravu, sa posebnim osvrtom na član 20. Dušanovog zakonika. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Prištini* (u štampi).
- [19] Taranovski, Fedor. 2020. *Istorija srpskog prava u Nemanjićkoj državi. Deo 2, Istorija krivičnog prava*. Beograd: Talija izdavaštvo.
- [20] Ćorović, Vladimir (izd.). 1928. *Spisi Sv. Save*. Beograd Sremski Karlovci: Srpska kraljevska akademija.
- [21] Флорински, Тимофеј. 1888. *Памятники законодательной дѣятельности Душана Царя Сербовъ и Грековъ*. Киевъ: Университет Св. Владимира.
- [22] Čvorović, Zoran. 2018. *Dušanov zakonik u ruskom ogledalu: prilog uporednoj srpsko-ruskoj pravnoj istoriji*. Beograd: Catena mundi – Zadužbina Žarko Vidović.
- [23] Čvorović, Zoran. 2021.² *Pravo i pravoslavlje*. Beograd: Catena mundi.
- [24] Šarkić, Srđan. 2023. *History of Serbian Medieval Law*. Leiden Boston: Brill

Đorđe STEPIĆ, LL.M.

Teaching Assistant, University of Belgrade Faculty of Law, Serbia

CHURCH THEFT IN SERBIAN MEDIEVAL LAW

Summary

Theft of sacred objects has been recognized as a qualified form of theft, as a typical property crime, but also as an act of sacrilege, since the earliest of times. In the law of medieval Serbia, the canonical and secular regulations are found in the two typikons and the *Zakonopravilo* (Nomokanon) of Saint Sava, as well as in the later compilations of Rhomaian law of the Serbian redaction during the reign of emperor Dušan – the (Abbreviated) *Syntagma* of Matthew Blastares and the so-called Law of Emperor Justinian. Between these two great waves of reception of Rhomaian law, the Banjska and Gračanica charters of king Milutin summarily regulate the church theft.

The aim of this paper is to conceptually separate the mentioned act from other crimes against church property and to, through further analysis of the available sources, get a better understanding of church theft in medieval Serbian law.

Key words: *Sacrilege (ἱεροσυλία, sacreligium). – Church theft. – Zakonopravilo (Nomokanon) of Saint Sava. – Syntagma of Matthew Blastares. – Serbian medieval law.*

Article history:
Received: 22. 7. 2024.
Accepted: 5. 9. 2024.